

DARWINIZM – teorie przyrodnicze odnoszące się do wskazanych przez K. Darwina mechanizmów zmian ewolucyjnych świata organizmów żywych oraz do układów, z których mogły powstać pierwsze istoty żywe; strategia badawcza, w której istotną rolę odgrywa generowanie przypadkowej zmienności i dokonywanie na niej selekcji wg ustalonych reguł; poglądy odnoszące się do poza-biologicznych dziedzin rzeczywistości (lub wiedzy o rzeczywistości) nawiązujące do jednego lub kilku elementów darwinowskiej teorii ewolucji. Tymi elementami są: a) dokonujące się w sposób ciągle przekształcenia form żywych; b) wspólnota pochodzenia; c) powstawanie nowych form z form już istniejących; d) przypadkowa zmienność rodzących się organizmów wnosząca wiele ich nowych postaci, z których – w wyniku działania doboru naturalnego – niewielka tylko część utrzyma się przy życiu, rozmnoży się i da początek innym nowym formom.

Współcześnie najpowszechniej przyjmowaną teorią procesów ewolucyjnych jest tzw. teoria syntetyczna, którą można uznać za w istocie darwinowską, pomimo że uwzględnia ona czynniki i mechanizmy, które kiedyś traktowano jako główne składniki teorii konkurencyjnych do uwzględnionych przez Darwina. Powstały one w toku dyskusji toczonych z ujęciami wykluczającymi rolę doboru naturalnego lub uznającymi je za element drugorzędny w przemianach gatunkowych. Przykładem ilustrującym podejście darwinistyczne, spełniające rolę strategii badawczej, mogą być tzw. algorytmy genetyczne w dziedzinie programowania i sztucznej inteligencji.

Szczególnością odmianą d., na pozór tylko przyrodniczego, był rozwijany w ZSRR i krajach od niego zależnych tzw. twórczy d. Nawiązując do koncepcji Darwina, w której wyakcentowano składniki lamarkowskie (a więc bezpośredni wpływ na właściwości organizmów warunków środowiska, dziedziczenie przez potomstwo cech nabytych w ciągu życia organizmów rodzicielskich), ludzi obietni-

cą możliwości stwarzania nowych potrzebnych gatunków poprzez zaplanowaną zmianę warunków ich bytowania; był także traktowany jako narzędzie do walki z religijnymi koncepcjami pochodzenia życia i człowieka.

Inne postacie d. mogą być rozumiane jako próby odsłonięcia mechanizmów rządzących rozwojem rozpatrywanej dziedziny rzeczywistości lub wiedzy o niej. Szczególnym przypadkiem jest tu tzw. d. społeczny, nazywany socjaldarwinizmem, polegający na stosowaniu opisanych przez Darwina mechanizmów rządzących zmianami zwierząt i roślin do wyjaśniania zachowań pojedynczych ludzi, grup społecznych, struktur gospodarczych, a nawet państw. Za główny czynnik rozwojowy przyjmuje się tutaj – toczoną wszelkimi środkami i w każdych warunkach – walkę pojedynczych ludzi lub struktur społecznych (ras, plemion, a nawet państw) o zasoby, przetrwanie i panowanie nad innymi. Przyjmując ten mechanizm przemian, człowieka zrównuje się z innymi istotami żywymi (co jest odmianą redukcjonizmu zw. biologizmem); walka o byt jest uznawana za podstawowe i wieczne prawo rządzące światem istot żywych, w tym także człowieka. Poglądy te w sferze gospodarczej i politycznej wykorzystywano do uzasadniania wszelkich, w tym także niemoralnych praktyk, jeśli tylko prowadzą do zamierzonego celu, praktyk rasistowskich i ludobójstwa prowadzonych w imię ulepszenia lub obrony czystości rasy (np. tzw. higiena rasowa w niem. narodowym socjalizmie), walki klas czy do podejmowania prób „uszlachetniania” rodzaju ludzkiego poprzez stymulowanie różnymi sposobami rodzenia większej liczby potomstwa pochodzącego od rodziców charakteryzującymi się korzystnymi cechami (eugenika).

M. Ruse, *D. Defended. A Guide to the Evolution Controversies*, Reading 1982; A. Flew, *Darwinian Evolution*, Lo 1984, New Brunswick 1997²; *The Darwinian Heritage*, Pri 1985; M. Ruse, *The Darwinian Paradigm. Essays on Its History, Philosophy and Religious Implications*, Lo 1989; J. Rachels, *Created from Animals. The Moral Implications of D.*, Ox 1991; D. C. Dennett, *Darwin's Dangerous Idea. Evolution and the Meaning of Life*, NY 1995; E. Caudill, *Darwinian Myths. The Legends and Misuses of a Theory*, Knoxville 1997; M. Hawkins, *Social D. in European and American Thought, 1860–1945. Nature as Model and Nature as Threat*, C 1997; D. Tort, *Darwin et le d.*, P 1997; M. Vogt, *Sozialdarwinismus. Wissenschaftstheorie, politische und theologisch-ethische Aspekte der Evolutionstheorie*, Fr 1997; Z. Kępa, *Marksizm i ewolucja. „Twórczy D.” jako narzędzie propagandy antyreligijnej w latach 1948–1956*, Tw 1999;

A. Rosenberg, *D. in Philosophy, Social Science, and Policy*, C 2000.

Józef Zon